

ОРГАНІЗАЦІЯ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНСЬКІЙ РСР У 1954-1964 рр.

Стаття присвячена проблемі організації початкової освіти в Українській РСР у 1954-1964 рр. Авторка звернула увагу на типи навчальних закладів, що надавали початкову освіту; кількісні показники учнів і вчителів початкових класів; термін навчання, структуру та тривалість навчального року у початкових класах; наповнюваність класів тощо.

Ключові слова: організація початкової освіти, школа, молодші школярі, Українська РСР.

Постановка проблеми в загальному вигляді. В умовах інноваційного розвитку освітньої системи в Україні, зокрема її початкової ланки, актуалізується вивчення історико-педагогічного досвіду минулого з метою виявлення досягнень, уникнення помилок та осмислення сучасних змін. У цьому контексті науковий інтерес викликає період 1954-1964 рр. У цей час початкова освіта внаслідок переходу до обов'язкової семирічної (1949 р.) та десятирічної (1952 р.) освіти втрачає функціональну самостійність та стає базовою складовою загальної освіти. Вона зорієнтована вже не на повідомлення закінченого кола знань, а розглядається як "підготовчий ступінь до наступних класів школи" [1, с. 3]. Це не лише вносить корективи в освітню політику на цьому рівні, а й зумовлює зміни її організаційно-педагогічних засад.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Історіографічний пошук показав, що історія шкільної освіти завжди перебувала у центрі уваги дослідників. Різні аспекти розвитку шкільної освіти в Українській РСР в окреслених хронологічних межах з позицій сучасної історико-педагогічної парадигми висвітлено в працях Л. Д. Березівської, В. В. Кузьменка, О. Б. Петренко, Л. В. Пироженко, О. Я. Савченко, О. В. Сухомлинської та ін. Однак питання організації початкової освіти не знайшло належного відображення у цих дослідженнях, що і стало **метою** даної статті.

Виклад основного матеріалу. Відразу зазначимо, що поняття "організація" у даному контексті – це особливості будови, структура; комплекс заходів, зміст яких полягає в координації дій окремих елементів системи [2, с. 853]. З огляду на це, організацію початкової освіти розглядаємо як складову, що забезпечувала умови для її функціонування, а саме: типи навчальних закладів, учасників навчально-виховного процесу, термін навчання, структуру і тривалість навчального року, наповнюваність класів, вік вступу дітей до школи тощо.

Вивчення нормативно-правових документів та архівних матеріалів свідчить, що початкову освіту в УРСР у 1954-1964 рр., як і в післявоєнний період, можна було здобути в різних типах навчальних закладів, підпорядкованих Міністерству освіти УРСР, Міністерству охорони здоров'я УРСР та Міністерству шляхів сполучення УРСР. 98% шкіл знаходилася у віданні першого [3, арк. 1]. Так, значна кількість дітей навчалася у початкових школах та I-IV класах семирічних (з 1959 р. – восьмирічних) та середніх шкіл Міністерства освіти УРСР.

У світлі рішень XX з'їзду у 1956 р. створено новий тип навчальних закладів – школи-інтернати, що надавали загальну освіту, зокрема початкову, дітям-сиротам та дітям з малозабезпечених сімей. Молодші школярі, батьки яких працювали та не мали можливості забезпечити належне виховання і догляд за дітьми, навчалися у школах подовженого дня, відкритих у 1960 р.

Незначна кількість дітей здобувала початкову освіту у школах та школах-інтернатах з викладанням низки предметів іноземною мовою. Для обдарованих дітей у галузі музики, образотворчого мистецтва та хореографії у Києві створено спеціальний дитячий будинок, де вихованці шкільного віку отримували не лише фахову, а й початкову та в подальшому середню освіту.

Початкову освіту можна було здобути також і в лісових школах, що функціонували як навчально-виховні та лікувально-оздоровчі заклади інтернатного типу. Для дітей з вадами розвитку, як і раніше, початкова освіта надавалася у допоміжних школах для розумово відсталих дітей, школах для глухонімих та школах для сліпих.

Для дітей, які на три і більше років перевищували встановлений вік учнів відповідного класу, зокрема I-IV класів, відкривалися класи та семирічні школи для переростків. Молодь, яка працювала на підприємствах, в установах, колгоспах, радгоспах і МТС та не мала початкової освіти, отримувала її у школах робітничої та сільської молоді.

Як альтернатива офіційній школі, у 50-60-х рр. з'являються авторські школи В. О. Сухомлинського, І. Г. Ткаченка та інших педагогів. Їхня концепція відрізнялася від традиційної шкільної практики радянської школи принципово новими підходами до мети, методів, засобів навчання і виховання школярів. Зокрема, ґрунтувалася на гуманістичній ідеї, була зорієнтована на розвиток індивідуальності дитини, розкриття її творчого потенціалу тощо.

Зупинимо увагу на навчальних закладах, що підпорядковувалися Міністерству освіти УРСР та надавали початкову освіту дітям молодшого шкільного віку. До них відносимо початкові, семирічні/восьмирічні та середні школи (у документах і матеріалах Міністерства освіти УРСР ці типи шкіл визначалися як масові). Динаміка їх розвитку у 1954-1964 рр. представлена на рис. 1.

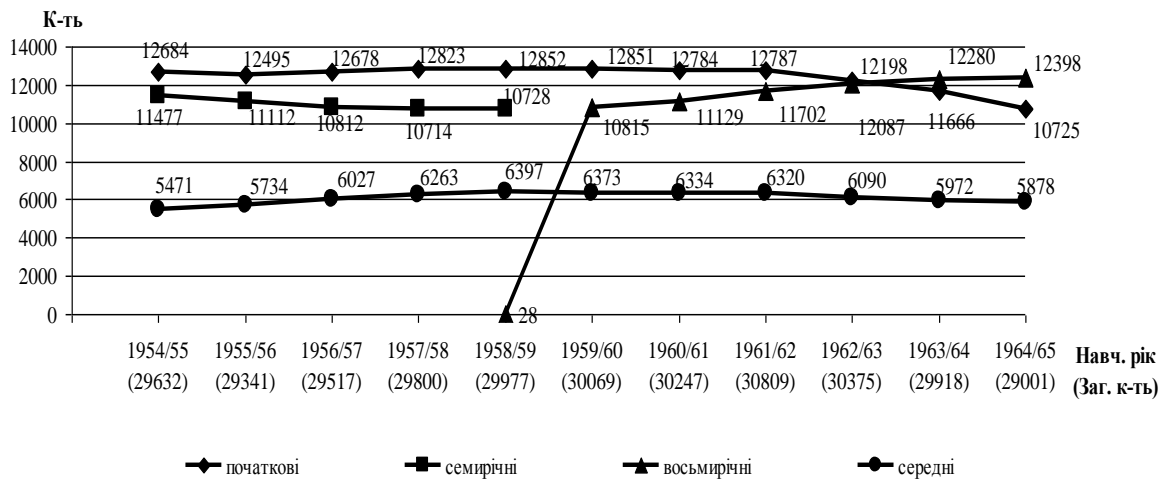

Рис. 1. Динаміка розвитку початкових, семирічних/восьмирічних та середніх шкіл Міністерства освіти УРСР (1954-1964 рр.)

За територіальним принципом масові школи поділялися на міські та сільські (рис. 2). Як бачимо, більшість дітей молодшого шкільного віку здобувало освіту в сільських школах.

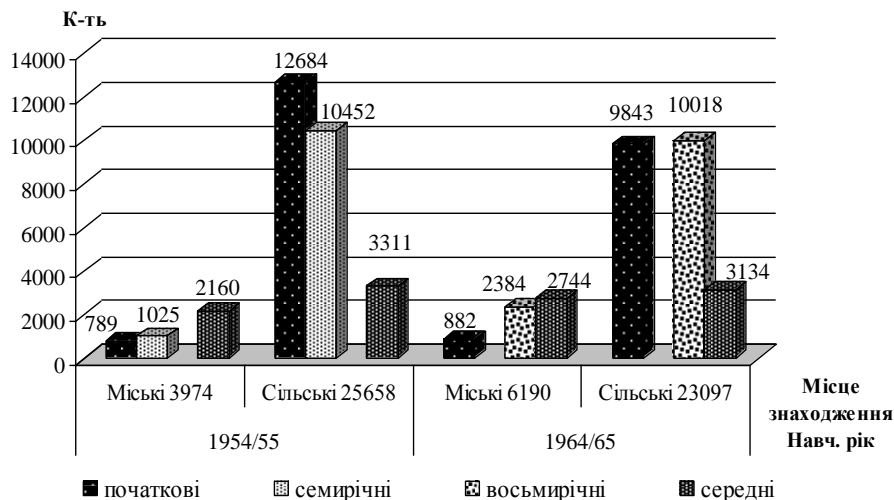

Рис. 2. Розподіл початкових, семирічних/восьмирічних та середніх шкіл Міністерства освіти УРСР за територіальним принципом у 1954/55 та 1964/65 навчальних роках [4, арк. 1; 5, арк. 2]

За мовою навчання масові школи поділялися на одномовні, двомовні та тримовні. Близько 98 % склали одномовні школи (українські, російські, молдавські, угорські та польські), решта – двомовні та тримовні.

Демографічний спад у повоєнні роки (втрати у війні, міграція населення, голод 1946-1947 рр.) спричинив зменшення дітей молодшого шкільного віку, особливо у 1948-1955 рр. Лише протягом 1953/54 – 1954/55 навчальних років кількість учнів початкових класів скоротилася на 243982 особи [6, арк. 1; 7, арк. 1]. Однак ця ситуація пояснювалася не лише зменшенням загальної кількості дітей, а й переходом учнів на навчання до шкіл ФЗО, до ремісничих та інших училищ, їх відсівом зі школи. Позитивна динаміка спостерігається вже з 1955/56 навчального року. Чисельність учнів початкових класів з цього часу щорічно

зростає та у 1964/65 навчальному році становить 3224962. Як бачимо з рис. 3, упродовж десяти років (1954-1964 рр.) контингент молодших школярів збільшився на 960594 особи, що складає 42%.

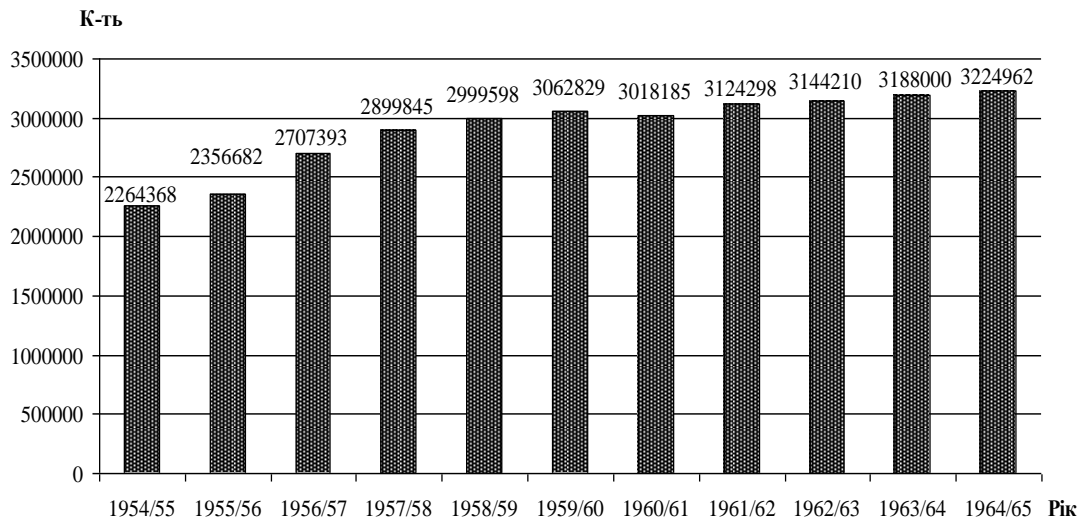

Рис. 3. Динаміка кількості учнів початкових класів загальноосвітніх шкіл в УРСР у 1954-1964 рр.

Незважаючи на домінування у кількісному відношенні початкових шкіл, більше за 80% дітей здобували початкову освіту в семирічних (з 1959 р. – восьмирічних) і середніх школах. Розподіл учнів початкових класів за типами шкіл ілюструє рис. 4.

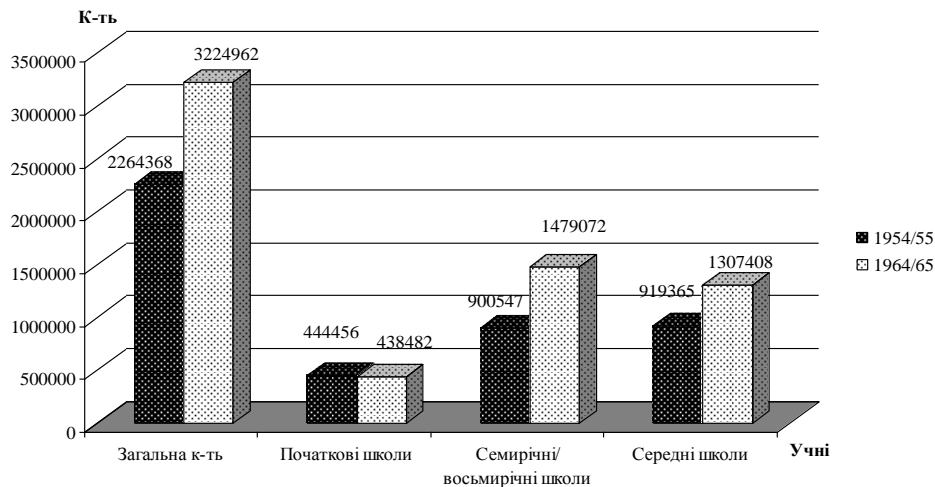

Рис. 4. Розподіл учнів початкових класів за типами загальноосвітніх шкіл Міністерства освіти УРСР у 1954/55 та 1964/65 навчальних роках

Як бачимо, у 1954/55 навчальному році у початкових школах навчалося 444456 (19,6%) молодших школярів, у семирічних – 900547 (39,8%), середніх – 919365 (40,6 %) [8, арк. 2-4]. Упродовж наступних десяти років контингент учнів початкових класів у початкових школах зменшувався, натомість зростав у восьмирічних та середніх школах. Так, у 1964/65 навчальному році у початкових школах здобували освіту 438482 (13,6%) молодші школярі, у восьмирічних – 1479072 (45,9%), у середніх – 1307408 (40,5%) [9, арк. 1 зв.].

Як зазначалося вище, учні початкових класів мали змогу навчатися українською, російською, молдавською, угорською та польською мовами. Проаналізовані архівні дані свідчать, що кількість дітей, які навчалися українською мовою, продовжувала збільшуватися. Це відбувалося за рахунок зростання загальної чисельності учнів початкових класів. Проте у відсотковому відношенні з 1954 р. до 1964 р. їх кількість зменшилася на 9,13 %. Скорочувався також і відсоток молодших школярів, які навчалися молдавською, угорською та польською мовами. Хоча у наказах Міністерства освіти УРСР неодноразово

наголошувалося на необхідності забезпечити навчання дітей їх рідною мовою, проводити відповідну роз'яснювальну роботу серед батьків. Про це йшлося і у ст. 9 Закону про школу – "навчання в школах УРСР здійснюється рідною мовою учнів" [10, с. 4]. Водночас неухильно зростали кількісні та відсоткові показники молодших школярів, які навчалися російською мовою. Така ситуація пояснювалася посиленням русифікаторської політики.

Зростання мережі шкіл та контингентів молодших школярів зумовило збільшення учителів початкових класів. Динаміка чисельності цих фахівців представлена на рис. 5.

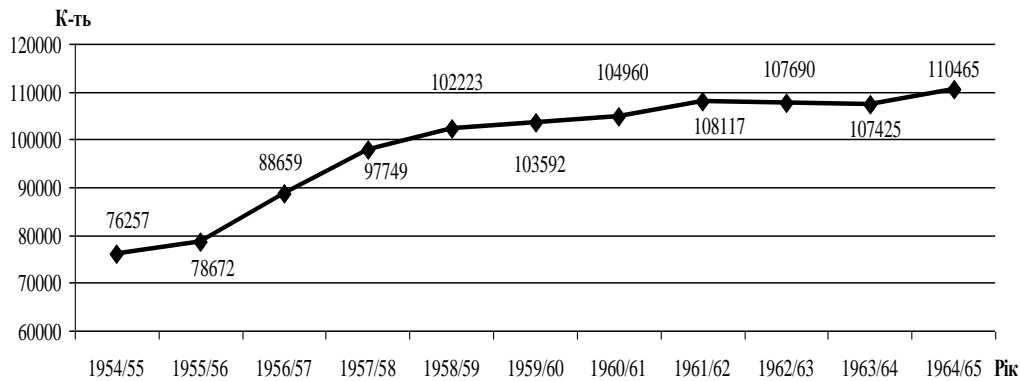

Рис. 5. Динаміка чисельності вчителів початкових класів в УРСР (1954-1964 рр.)

Отже, з 1954 по 1964 рр. кількість учителів початкових класів зросла на 34208 осіб, що становило 44,9%. Позитивні зрушення відбулися і в якісному складі вчителів, що ілюструє рис. 6.

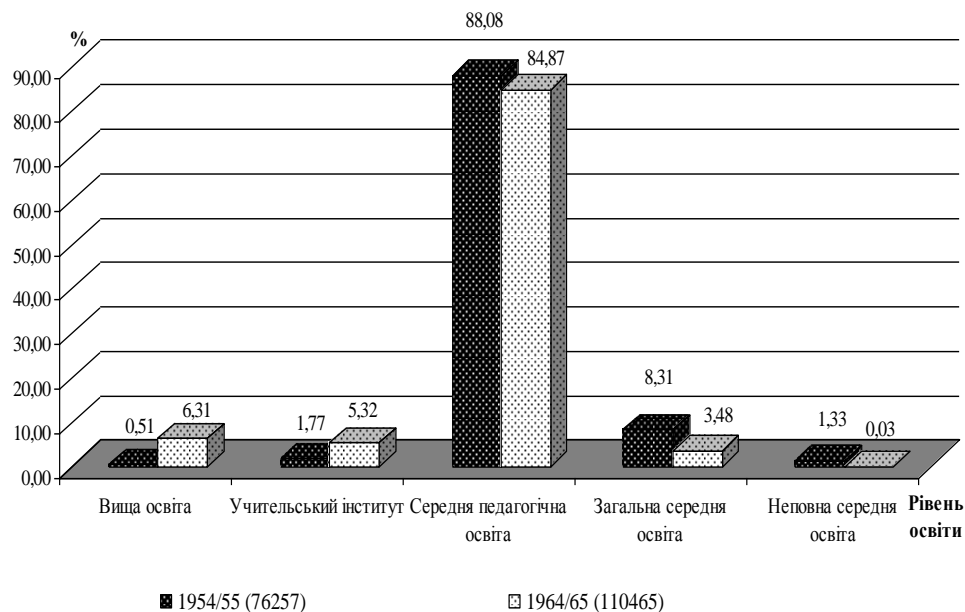

Рис. 6. Освітній рівень учителів початкових класів в УРСР у 1954/55 та 1964/65 навчальних роках (%) [11, арк. 1; 12, арк. 1]

Внаслідок відкриття у педагогічних інститутах факультетів підготовки вчителів початкових класів (1956 р.) у I-IV класах загальноосвітніх шкіл почали працювати фахівці з вищою освітою. Дещо зросла (на 3,6 %) кількість учителів, які закінчили учительські інститути. Зменшився відсоток (з 9,64 % до 3,51 %) учителів без педагогічної освіти. Так, у якщо у 1954/55 навчальному році на посади вчителів початкових класів з неповною середньою освітою працювали 1506 осіб, із загальною середньою освітою – 6559 осіб, то у 1964/65 навчальному році відповідно 31 та 3835 осіб [11, арк. 1; 12, арк. 1]. Більше 80 % фахівців мали середню педагогічну освіту. З наведених даних можна зробити висновок, що початкові класи в основному були забезпечені професійними педагогічними кадрами.

Варто також підкреслити, що внаслідок війни, низької заробітної плати та інших причин, посилювалася тенденція фемінізації учителів початкових класів. Наводимо архівні дані щодо гендерного

складу цих фахівців. У 1947/48 навчальному році у початкових класах працювало 82,9% жінок [13, арк. 1 зв.], у 1954/55 навчальному році – 90,6% жінок [14, арк. 1], у 1964/65 навчальному році – 92,8 % жінок [15, арк. 1].

Єдина структура школи, чітка організація навчальної роботи встановлювалися загальносоюзними постановами, прийнятими ще у 30-х рр. ХХ ст. Згідно з цими документами термін навчання у початкових класах становив чотири роки та не змінювався до 1971 р. Проте на етапі реформування школи неодноразово порушувалося питання про перегляд тривалості початкової освіти у напрямі збільшення.

Зупинимося на розгляді структури та тривалості навчального року. Постановою РНК СРСР і ЦК ВКП(б) "Про організацію навчальної роботи і внутрішній розпорядок у початковій, неповній середній і середній школі" (3 вересня 1935 р.) встановлювалося, що навчальні заняття для усіх учнів розпочиналися 1 вересня та закінчувалися 1 червня у I-III класах та 10 червня у IV класах. Упродовж навчального року передбачалися зимові (12 днів) та весняні (6 днів) канікули. Осінніх канікул як таких не було, адже перерва між першою та другою чвертями становила 2 дні (7-8 листопада), що припадали на святкування чергової річниці Жовтневого перевороту [16, с. 86]. Така організація навчального року залишалася незмінною упродовж кількох десятиліть.

З метою створення більш сприятливих умов навчання з 1954/55 навчального року збільшено тривалість весняних канікул з 6 до 10 днів та зменшено на один навчальний тиждень тривалість навчального року [17, с.20]. Вважаємо такі зміни позитивними, адже збільшення тривалості відпочинку після третьої чверті (найскладнішої та найдовшої) сприяло відновленню працездатності учнів, дозволяло підвищити її в останній чверті.

Загальновідомо, що на якість навчально-виховного процесу впливає кількість учнів, з якими працює вчитель. Нагадаємо, що протягом 1936-1954 рр. наповнюваність класів складала до 42 учнів, у малочисельних класах – до 36 учнів. У 1955 р. ці показники дещо знижені. При плануванні класів необхідно було дотримуватися таких норм: повнокомплектні класи – не більше 40 учнів, малокомплектні – не більше 36 учнів при об'єднанні двох класів і 30 – при об'єднанні трьох-чотирьох класів. Організувати класи з кількістю до 20 учнів (з 1957 р. – до 15 учнів) дозволялося лише за відсутності можливостей об'єднати їх із відповідними класами найближчих шкіл. Їх відкриття обов'язково мало затверджуватися виконкомом обласної Ради депутатів трудящих [18, с. 2; 19, с. 46].

За правильністю комплектування класів учнями стежили органи управління освітою та фінансів. Щорічно перед початком навчального року здійснювалися відповідні перевірки. Особлива увага зверталася на те, щоб у школах не відкривалися класи з малою чисельністю учнів. У наказі Міністерства освіти УРСР (8 лютого 1955 р.) наголошувалося на тому, що районні та міські відділи народної освіти мають встановлювати доцільність існування паралельних класів і в разі можливості негайно здійснювати злиття недоукомплектованих класів як у даній школі, так і в школах, розташованих поблизу одна від одної. У випадках виявлення малокомплектних класів, затверджених виконавчими комітетами як повнокомплектні, директори шкіл та завідувачі відділами народної освіти притягувалися до відповідальності [20, с. 7]. Проте в окремих школах утворювалися класи, де навчалася велика кількість учнів. Наприклад, 1957/58 навчального року у Канівській середній школі № 1 функціонувало 2 других класи, у яких навчалось 57 учнів і 2 четвертих – по 55 учнів; у Київській школі № 93 в одному із перших класів навчалось 56 учнів [21, с. 8]. Але у таких випадках Міністерство не вживало суворих заходів, а лише констатувало факти.

Питання про перегляд встановлених показників наповнюваності початкових класів у бік зменшення неодноразово порушувалося на освітянських нарах і засіданнях різного рівня. Учені, учителі початкових класів вимагали, щоб у I-IV класах навчалось не більше як 30-35 учнів. Але у розв'язанні цього питання не відбулося зрушень. У Положенні про восьмирічну школу (1960 р.) залишилися ті ж норми – 40 учнів у класі [22, с. 2].

Зазначимо, що до першого класу згідно з Постановою РНК СРСР (8 вересня 1943 р.) приймалися діти семирічного віку. Проте у деяких школах, переважно в сільській місцевості, до перших класів зараховувалися і діти шестирічного віку. Імовірно, такі винятки робили задля наповнення класів необхідною кількістю учнів.

Питання про початок шкільного навчання актуалізувалося під час прийняття Закону "Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в УРСР" (1959 р.). Проаналізовані протоколи і стенограми нарад, засідань, де порушувалася ця проблема, показали, що до її обговорення залучилася широка громадськість: освітяни, науковці, лікарі, батьки, партійні активісти та ін. У ході дискусії лунали різні пропозиції. Зокрема, була висунута ідея про зниження вікової межі до шести років [23, арк. 7; 24, арк. 18]. Однак вона не знайшла підтримки серед освітян, адже перехід до систематичного навчання у школі дітей з шести років вимагав створення інших умов. Про це на одній із нарад в Науково-дослідному інституті педагогіки (далі – НДІП) УРСР (5 липня 1958 р.) наголошував О. М. Русько. Не відкидаючи такої можливості, директор НДІП переконував, що для шестирічок "треба скласти відповідний робочий день, треба забезпечити спеціальний догляд. Ви мені можете сказати, що 6-річна дитина мало чим відрізняється від 7-річної. Ні, багато чим відрізняється". Початок шкільного навчання, на думку вченого, дуже важливе питання. І тому потребує обґрунтування з педагогічної, психологічної та фізіологічної точок зору [25, арк. 47].

Більшість учасників обговорення висловилися за необхідність повернення до початку навчання з восьми років. Це було пов'язано із переходом до обов'язкової восьмирічної освіти, після отримання якої, як пропонував М. С. Хрушов, усі підлітки мали йти на виробництво. І оскільки офіційно працевлаштуватися вони могли з 16 років, мінімальним віком для вступу в школу більшість батьків, а також освітяни, директори підприємств уважали 8 років. Ще одним аргументом на користь початку навчання з восьми років стало те, що тогочасні організація та зміст навчання не були адаптовані у достатній мірі до вікових можливостей семирічок.

Проблема встановлення оптимального віку для початку систематичного шкільного навчання стала предметом обговорення і на засіданні колегії Міністерства освіти УРСР (8-9 грудня 1958 р.). Із вступним словом виступив міністр освіти І. К. Білодід, який задав такий тон зібранню: "В усіх країнах світу діти починають навчання з 6-7 років, якщо ми будемо посилати дітей у 8 років, то ми підемо по турецькій схемі" [26, арк. 7]. Директор Науково-дослідного інституту психології УРСР Г. С. Костюк висловив такі пропозиції: "... навчання треба починати з 7 років. Аргументи розв'язання цього питання виходять з вікових можливостей дітей... У нас понад 10 років навчання починається з 7 років. Практика показує, що 7-річки справляються з завданнями, оволодівають технікою читання, лічбою тощо. Недоцільно залишати цілий рік дітей у дитячому садку. Таким чином ми не дамо дітям виходу їх прагненням, не створимо умов для поступового руху вперед... Якщо деякі діти не досягають того рівня, який потрібно для початку навчання, то для таких дітей треба зробити виняток, нехай вони рік посидять дома, і таким чином не будуть складати процент неуспішних". Погоджуючись із тим, що "програми і методи залишаються старими, вони розраховані на 8-річних дітей", учений запропонував розвантажити їх від зайвого матеріалу, активізувати методи роботи, зменшити тривалість і кількість уроків для дітей семирічного віку [26, арк. 8]. Ці пропозиції підтримали й інші учасники наради. Отже, колегія Міністерства освіти ухвалила рішення про початок навчання у школі дітей з 7 років, а також про необхідність усунення перевантаження молодших школярів. На жаль, пропозиції щодо створення сприятливих умов навчання для семирічних учнів так і залишилися на папері.

Вікова межа початку навчання у школі була зафіксована у Положенні про восьмирічну школу та не змінювалася до 1986 р. У ст. 44 вказаного документу йшлося про зарахування до перших класів дітей, яким на 1 вересня виповнилося не менш як сім років. Школам надавалося право, за висновками лікарів, відстрочувати прийом дітей до школи на один рік [27, с. 9].

Висновки. Таким чином, проаналізовані дані дозволяють зробити висновок, що державою були створені умови для отримання початкової освіти для різних категорій дітей (фізично і психічно здорових дітей; дітей-сиріт; дітей з малозабезпечених сімей; дітей, батьки яких не могли забезпечити педагогічний нагляд упродовж дня; обдарованих дітей у галузі мистецтва; хворих дітей; дітей з незначними відхиленнями у здоров'ї; дітей з вадами розвитку; дітей-переростків). Одним із пріоритетних завдань освітньої політики уряду було охоплення початковою освітою і молоді, яка в силу різних причин (війна, зайнятість на виробництві, сімейні обставини тощо) її не отримала.

Більшість дітей молодшого шкільного віку, кількість яких щорічно зростала, здобувала початкову освіту в сільських або міських початкових, семирічних (з 1959 р. – восьмирічних) та середніх школах (українських, російських, молдавських, угорських та польських). Внаслідок посилення русифікаторської політики зменшувався відсоток учнів, які отримували початкову освіту українською мовою, натомість зростала чисельність школярів, які навчалися російською мовою. Зростали кількісні та якісні показники педагогічних кадрів для початкових класів.

У контексті реформування шкільної освіти актуалізувалися питання організації початкової освіти, зокрема: термін навчання, структура та тривалість навчального року, наповнюваність класів, встановлення оптимального віку для початку систематичного шкільного навчання. Однак у їх розв'язанні не відбулося зрушень.

Використані джерела

1. Програми початкової школи. – К.: Рад. школа, 1954. – 218 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і голов. ред. Т. В. Бусел]. – К.; Ірпінь: ВТФ "Перун", 2005. – 1728 с.
3. Річний звіт Міністерства освіти про роботу шкіл та органів народної освіти УРСР за 1958/59 н.р. // ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 2584, 90 арк.
4. Зведений звіт за початкові, семирічні та середні школи на початок 1954/55 н.р. (форма 76-а) // ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 1629, 152 арк.
5. Зведений звіт Міністерства освіти УРСР по початкових, восьмирічних і середніх школах про загальну кількість шкіл, учнів, числа вчителів та розподіл учнів на початок 1964/65 н. р. (форма 76-а). Т. I // ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 4799, 67 арк.
6. Річний звіт про роботу шкіл Української РСР за 1953/54 н. р. // ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 1544, 82 арк.
7. Річний звіт про роботу шкіл та органів народної освіти Української РСР за 1954/55 н.р. // ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 1721, 92 арк.
8. Зведений звіт за початкові, семирічні та середні школи на початок 1954/55 н. р. (форма 76-а) // ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 1629, 152 арк.

9. Зведений звіт Міністерства освіти УРСР по початкових, восьмирічних і середніх школах про загальну кількість шкіл, учнів, числа вчителів та розподіл учнів на початок 1964/65 н. р. (форма 76-а). Т. I // ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 4799, 67 арк.
10. Закон "Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в УРСР" // Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти Української РСР. – 1959. – № 8. – С. 2-16.
11. Зведений звіт про працівників початкових, семирічних і середніх шкіл на початок 1954/55 н. р., форма 83 // ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 1653, 134 арк.
12. Зведені відомості Міністерства освіти УРСР про працівників початкових, восьмирічних і середніх шкіл на початок 1964/65 н. р., (промислові облвно), ф. РВК-83 // ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 4826, 43 арк.
13. Відомості про педагогічних працівників загальноосвітніх шкіл УРСР на початок 1947/48 навчального року (форма РВК 83) // ЦДАВО України. – ф. 166, оп. 15, спр. 292, 82 арк.
14. Зведений звіт про працівників початкових, семирічних і середніх шкіл на початок 1954/55 н. р., форма 83 // ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 1653, 134 арк.
15. Зведені відомості Міністерства освіти УРСР про працівників початкових, восьмирічних і середніх шкіл на початок 1964/65 н. р., (промислові облвно), ф. РВК-83 // ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 4826, 43 арк.
16. Про організацію навчальної роботи і внутрішній розпорядок у початковій, неповній середній і середній школі // На допомогу вчителю початкових класів / упоряд. : І. П. Тертичий, В. І. Помагайба, К. М. Карлаш. – К.: Рад. шк., 1961. – 559 с.
17. Про зміну строків тривалості весняних канікул і закінчення навчальних занять в початкових, семирічних і середніх школах УРСР (наказ Міністерства освіти УРСР № 534 від 8 грудня 1954 р.) // Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти Української РСР. – 1954. – № 22. – С. 19-20.
18. Вказівки про порядок складання плану мережі шкіл на 1955/56 навчальний рік // Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти Української РСР. – 1955. – № 9. – С. 2-3.
19. Про комплектування класів загальноосвітніх шкіл учнями // Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти Української РСР. – 1957. – № 6/7. – С. 45-46.
20. Про серйозні недоліки в комплектуванні початкових, семирічних і середніх шкіл УРСР учнями (наказ № 42 від 8 лютого 1955 року) // Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти Української РСР. – 1955. – № 5. – С. 7.
21. Про порушення порядку комплектування класів учнями // Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти Української РСР. – 1958. – № 5. – С. 8.
22. Положення про восьмирічну школу // Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти Української РСР. – 1960. – № 17/18 – С. 2-10.
23. Протокол наради по питанню перебудови школи в світлі виступу Першого Секретаря ЦК КПРС М. С. Хрущова на XIII зїзді ВЛКСМ (5 травня 1958 р.) // ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 2251 (Стенограми та протоколи нарад при Міністерстві освіти УРСР по питанню перебудови роботи шкіл (5 травня – 3 грудня 1958 р.), 115 арк.), арк. 1-9.
24. Стенограма наради з питань реорганізації шкіл (29 липня 1958 р.) // ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 2251 (Стенограми та протоколи нарад при Міністерстві освіти УРСР по питанню перебудови роботи шкіл (5 травня – 3 грудня 1958 р.), 115 арк.), арк. 9-27.
25. Стенограма совещання при директоре інститута по вопросу реорганизации системы просвещения в Республике (5 июля 1958 года) // ЦДАВО України, ф. 5127, оп. 1, спр. 351, 57 арк.
26. Стенограма засідання колегії Міністерства освіти УРСР 8-9 грудня 1958 р. // ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 2243 (Матеріали (протоколи, стенограми, постанови, доповідні записки та довідки) засідання колегій Міністерства освіти УРСР. Т. XIII (8 грудня-17 грудня 1958 року), 85 арк.), арк. 7-32.
27. Положення про восьмирічну школу // Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти Української РСР. – 1960. – № 17/18 – С. 2-10.

Gavrilenko T.

ORGANIZATION OF PRIMARY EDUCATION OF THE UKRAINIAN SSR IN 1954-1964

The article is devoted to problem of organization of primary education of the Ukrainian SSR in 1954-1964. The Author drew attention to the types of institutions, which gave primary education; quantitative indicators of the students and teachers of initial classes; the period of training, the structure and duration of the academic year in primary school; occupancy of classes etc.

Key words: *organization of primary education, primary school, Junior high school students, the Ukrainian SSR.*

Стаття надійшла до редакції 23.03.14